

Celostna oskrba v domačem okolju po epidemiji Covid-19

Comprehensive care in the home environment after the Covid-19 epidemic

Edisa Halimovič, dipl.ms, Center Celostne Oskrbe na domu

POVZETEK

Center Celostne Oskrbe je primer multidisciplinarne, neprofitne organizacije, ki nudi storitve za kakovostno življenje doma. Znotraj socialnega podjetništva so združene storitve, ki predstavljajo edinstveno ponudbo, usmerjeno v družbeno korist. Tako je nastala celostna oskrba, ki je usmerjena k uporabniku, je visoko strokovna in kakovostna ter cenovno dostopna. Sodobna oblika dela v zdravstveni oskrbi je celostni pristop, ki zagotavlja individualnost ter omogoča zdravljenje in rehabilitacijo. Uporabniku je omogočen dostop do zdravstvene nege in oskrbe, fizioterapije, delovne terapije, prilagoditev bivalnega okolja, pedikure, čiščenja in manjših hišnih opravil. Torej vse, kar potrebuje uporabnik, da kljub bolezni in oslabelosti lahko ostane v domačem okolju in živi kakovostno življenje. Možnost dostopa do multidisciplinarnega tima uporabniku predstavlja veliko dodano vrednost v skrbi za lastno zdravje, v obdobju, ko je najbolj ranljiv. Izvajalcem storitev pa predstavlja priložnost za sodelovanje znotraj tima za kakovostno ter individualno obravnavo uporabnikov. In prav dostop do tovrstnih storitev je v času epidemije covid-19 pomenil svojevrsten izziv, tako za uporabnike, kot tudi za izvajalce.

Ključne besede: multidisciplinaren tim, celostna oskrba, zdravstvena nega, fizioterapija, delovna terapija, Covid-19.

SUMMARY

The Integrated Care Center is an example of a multidisciplinary non-profit organization that offers quality home-based services. Within social entrepreneurship, services are combined in unique offer aimed at the social benefits. This has resulted in an integrated user-centered care, highly professional, high-quality and affordable. A modern form of work in health care is an integrated approach that guarantees individuality and enables treatment and rehabilitation. The user is provided with access to medical care, physiotherapy, work therapy, adaptation of the living environment, pedicure, cleaning and small house tasks. All needs are fulfilled in order to be able to stay in home environment and live a quality life despite illness and weakness. The

possibility of accessing a multidisciplinary team represents a great added value to the user in the care of one's own health during the period when they are most vulnerable. Service providers also have the opportunity to work together within the team for quality and individual treatment of users. And access to such services during the Covid-19 epidemic posed a unique challenge for both users and operators.

Key words: multidisciplinary team, integrated care, nursing, physiotherapy, work therapy, Covid-19.

Uvod

Slovenija postaja starajoča se družba. Danes je v Sloveniji 19,7 % oseb, starejših od 65 let, in projekcije napovedujejo, da bo leta 2050 delež te populacije 30 %. Delež starejših od 80 let se bo s 5 % v letu 2016 do leta 2050 povečal na 11,4 %. S staranjem se verjetnost potrebe po dolgotrajni oskrbi povečuje (Ministrstvo za zdravje RS 2021).

Ravno hitro naraščanje števila starejših od 65 let, oziroma starejših od 80 let, v Republiki Sloveniji pomeni ključni izziv za ustrezno ureditev sistema dolgotrajne oskrbe in pomoči na domu. Storitve oskrbe in nege na domu so v Sloveniji premalo razvite in nimajo strokovne podpore zdravstva, česar so deležni oskrbovalci v institucionalnem varstvu, kjer prav tako kot osnovno storitev ponujajo socialno oskrbo. V obravnavo in delo z uporabniki so v institucionalnem varstvu vključeni zdravstveni tehniki in diplomirane medicinske sestre, kot nosilke dejavnosti. Poleg tega imajo uporabniki možnost dostopa do terapevtskih storitev, tako fizioterapije, kot delovne terapije. Zato je nujno potrebno v storitve pomoči na domu vključiti storitev zdravstvene nege in terapevtskih storitev ter s tem odpraviti neenakosti v oskrbi starejših, ki želijo ostati v domačem okolju. Storitve v domačem okolju bi morale biti usmerjene v celostno obravnavo, v ugotavljanje in reševanje negovalnih problemov in zadovoljstvo uporabnika s kvalitetnim in strokovno opravljenim delom.

Kot odgovor na potrebe uporabnikov, ki kljub odvisnosti od pomoči drugih, želijo ostati v domačem okolju, je ustanovljen Center Celostne Oskrbe. Kot neprofitna organizacija, znotraj socialnega podjetništva, združuje zdravstvene, terapevtske in podporne storitve v strukturi pomoči na domu. Tako je nastala celostna oskrba v multidisciplinarnem timu, ki je usmerjena k uporabniku, je visoko strokovna in kakovostna ter cenovno dostopna. Združuje storitve zdravstvene nege in oskrbe, fizioterapije ter delovne terapije. Torej vse, kar uporabnik potrebuje, da kljub bolezni in oslabelosti lahko ostane v domačem okolju.

Zdravstvena nega v domačem okolju, s primerno izobraženim kadrom, omogoča izvajanje ustreznih storitev, s katerimi se izognemo večjemu poslabšanju uporabnikovega šibkega zdravstvenega stanja. Obvladovanje kroničnih bolezni, storitve rehabilitacije za povrnitev funkcionalnosti in oskrbo, katere cilj je zaviranje ali zmanjševanje poslabšanja funkcionalnosti ali ohranjanja funkcionalnosti, pa jo še nadgradijo.

Fizioterapija v domačem okolju zagotavlja samostojnost in omogoča čim bolj kakovostno in prijetno bivanje v domačem okolju. Z obiski fizioterapevta na domu upočasnimo napredovanje bolezni. Najbolj pomembno je vključevanje fizioterapevta v obravnavo starejših po možganski kapi, z boleznijo multiple skleroze, Parkinsonove bolezni, po dolgotrajni hospitalizaciji in kronični bolečini. Vse to z namenom rehabilitacije, ki jim omogoča kakovostno življenje kljub obolenju.

Prav tako so izrednega pomena storitve delovne terapije za celosten pristop, ki je usmerjen k uporabniku. Delovni terapevti namreč preko vključevanja v smiselne in namenske aktivnosti pri uporabnikih vzpodbujajo zdravje in dobro počutje. Delovna terapija posamezniku omogoča ohranjanje zmožnosti izvajanja določenih aktivnosti, lahko se jih nauči na novo ali na drugačen način (tudi s pomočjo prilagoditve okolja ali uporabe medicinsko-tehničnih pripomočkov). Zelo pomembna je vključitev delovnega terapevta v obravnavo in oskrbo oseb z boleznijo demence. Znotraj Centra Celostne Oskrbe je prvič omogočen dostop do delovnega terapevta v domačem okolju ter kombinirane obravnave in s tem celostne rehabilitacije.

Staranje prebivalstva

Prebivalstvo Slovenije je staro. Delež prebivalstva, starega 65 let in več, je precej velik, delež mladih pa dokaj skromen. Demografski trendi za Slovenijo kažejo povečevanje deleža starejših oseb tudi v prihodnje (Milavec Kapun 2011).

V dokumentu Prebivalstvo Slovenije danes in jutri, 2008 - 2060 je Statistični urad Republike Slovenije, v okviru Eurostata, izdelal projekcijo, ki obravnava prihodnje demografske »trende«, kot jih je mogoče predvideti z današnjega gledišča. Tako v dokumentu zasledimo, da se bo trajanje življenja postopno zvišalo iz 74,4 na 83,7 let za moške in za ženske iz 81,9 na 88,8 let. Bistveno pa naj bi se spremenila tudi starostna sestava prebivalstva. Delež prebivalcev v starosti nad 65 let naj bi se več kot podvojil do leta 2060 in bi znašal 31,6 %, delež prebivalcev, starih osemdeset let in več pa 12,7 % (SURS 2010).

Velik delež denarja v zdravstvu se porabi za zdravljenje kroničnih bolnikov, ki je navadno dolgotrajno. Prebivalstvo se stara na račun boljše zdravstvene oskrbe in boljšega preživetja kroničnih bolnikov. Skrb za tovrstne bolnike pa je, zaradi prezasedenosti domov za starejše in neprimerne oskrbe ostarelih doma, vedno bolj izpostavljena problematika v družbi. Le ti so velikokrat breme za družine, ki zaradi preobremenjenosti in pomanjkanja znanja ne more nuditi primerne in kakovostne oskrbe za starejše.

Tako je problematika kroničnih ter ostarelih bolnikov vedno večja. In vedno večji problem predstavljajo uporabniki, ki so v domači oskrbi, kjer praviloma nekdo skrbi za njih. In zakaj ravno ta skupina ljudi? V Sloveniji imamo v 94 domovih starejših že 19.236 postelj, kar zadostuje za pet odstotkov starostnikov. S tem smo v samem evropskem vrhu po deležu starejših ljudi, ki živijo v institucijah.

Pomoč na domu v dolgotrajni oskrbi

Pomoč na domu je namenjena pretežno starejšim osebam, ki živijo na svojem domu, vendar se zaradi bolezni ali drugih težav, povezanih s starostjo, ne morejo več v celoti oskrbovati ali negovati sami, niti tega v zadostnem obsegu ne zmorejo njihovi svojci ali sosedje. S pomočjo na domu se nadomesti potrebo po institucionalnem varstvu ter se tako posamezniku omogoči, da lahko čim dlje ostane v domačem okolju. Pomoč na domu in njen obseg se prilagodi potrebam posameznega upravičenca.

Storitev pomoč na domu lahko obsega naslednje vrste pomoči:

- pomoč pri temeljnih dnevni opravilih (pomoč pri oblačenju, slačenju, pomoč pri umivanju, hranjenju, opravljanju osnovnih življenjskih potreb, vzdrževanje in nega osebnih ortopedskih pripomočkov);
- gospodinjsko pomoč (prinašanja enega pripravljenega obroka ali nabava živil in priprava enega obroka hrane, pomivanje uporabljene posode, osnovno čiščenje bivalnega dela prostorov z odnašanjem smeti, postiljanje in osnovno vzdrževanje spalnega prostora);
- pomoč pri ohranjanju socialnih stikov (vzpostavljanje socialne mreže z okoljem, s prostovoljci in s sorodstvom, spremljanje upravičenca pri opravljanju nujnih obveznosti, informiranje ustanov o stanju in potrebah upravičenca ter priprava upravičenca na institucionalno varstvo) (MDDSZ 2021).

Pomoč na domu je v pristojnosti občin, saj občina izbere izvajalca, ki nato storitev izvaja v »okviru mreže javne službe« znotraj zakonskih okvirjev Zakona o socialnovarstvenih storitvah. Izvajalec storitve je lahko javni zavod ali koncesionar. Občine pomoč na domu tudi sofinancirajo, najmanj v višini 50 %, v povprečju pa preko 70 % celotnih stroškov. V tem primeru je to pomoč na domu kot socialna oskrba, nekateri izvajalci nudijo tudi storitev socialnega servisa, ki obsega različne storitve – spremstvo oseb, pedikuro na domu, čiščenje itd.

Zaradi naraščajočih potreb tudi v domačem okolju in hitrega naraščanje števila starejših od 65 let oziroma starejših od 80 let v Republiki Sloveniji pomeni ključni izziv za ustrezno ureditev sistema dolgotrajne oskrbe.

Predlogi sistemskih ukrepov na področju dolgotrajne oskrbe gredo v smeri:

- vzpostavitve enotne vstopne točke z namenom, da se čim bolj centralizirajo informacije s področja zdravstva, socialnega varstva in dolgotrajne oskrbe ter postopki za upravičence naredijo čim preprostejši,
- uvedbe enotne ocene upravičenosti z namenom, da se poenoti način ocenjevanja in da posledično upravičenci s primerljivimi potrebami dostopajo do primerljivih pravic,
- uvedbe novih storitev zato, da bi upravičenci v vseh okoljih – tako na domu kot v instituciji – lahko dostopali do primerljivih storitev in da se zagotovijo tudi storitve za krepitev in ohranjanje samostojnosti ter storitve e-oskrbe,
- vzpostavitve učinkovitega nadzora kakovosti in varnosti storitev,
- višjega deleža sofinanciranja pravic na področju dolgotrajne oskrbe iz javnih sredstev, kar bi pomenilo, da posameznik za potrebne storitve plača manj, načrtovano pa je tudi zmanjšanje finančnih obremenitev za lokalne skupnosti (Ministrstvo za zdravje RS 2021).

Kaj pa, ko uporabnik potrebuje več?

Center Celostne Oskrbe je primer multidisciplinarne neprofitne organizacije, ki nudi storitve za kakovostno življenje doma. Znotraj socialnega podjetništva so združene storitve, ki predstavljajo edinstveno ponudbo, usmerjeno v družbeno korist. Tako je nastala celostna oskrba, ki je usmerjena k uporabniku, je visoko strokovna in kakovostna ter cenovno dostopna. Sodobna oblika dela v zdravstveni oskrbi je celostni pristop, ki zagotavlja individualnost ter omogoča zdravljenje in rehabilitacijo.

Uporabniku je omogočen dostop do zdravstvene nege in oskrbe, fizioterapije, delovne terapije, prilagoditev bivalnega okolja, medicinske pedikure, čiščenja in manjših hišnih opravil, e-oskrbe in e-zdravja. Torej vse kar potrebuje, da kljub bolezni in oslabelosti lahko ostane v domačem okolju in živi kakovostno življenje. Možnost dostopa do multidisciplinarnega tima uporabniku predstavlja veliko dodano vrednost v skrbi za lastno zdravje, v obdobju ko je najbolj ranljiv. Izvajalcem storitev pa priložnost za sodelovanje znotraj tima za kakovostno ter individualno obravnavo uporabnikov.

Zdravstvena nega in oskrba v domačem okolju s primerno izobraženim kadrom, zagotavlja storitve, ki so namenjene tudi tistim z najtežjimi oblikami obolenj. Kakovostna oskrba in nega namreč pomembno prispeva k ohranitvi zdravja. Naši negovalci delujejo v multidisciplinarnem timu pod vodstvom diplomirane medicinske sestre, kar njihovem delu daje dodano vrednost.

Fizioterapija v domačem okolju zagotavlja samostojnost ter omogoča starejšim čim bolj kvalitetno in prijetno bivanje v domačem okolju ter poteka drugače kot ambulantna oziroma bolnišnična terapija. Glavni cilj fizioterapevtske obravnave je usmerjen v zagotavljanje funkcionalne samostojnosti uporabnika, z upoštevanjem njegovih potreb in želja, ter specifičnih bivalnih dejavnikov. Delo na terenu od fizioterapevta zahteva predvsem veliko mero iznajdljivosti in prilagodljivosti, upoštevajoč okolje, v katerem uporabniki živijo, saj je naš cilj ponuditi visoko kakovostne storitve, ki kažejo rezultate.

Večina delovnih terapevtov v Sloveniji deluje v institucijah, za razliko od bolj razvitih držav, kjer delujejo delovni terapevti predvsem na uporabnikovem domu. Načrtovalci zdravstvene in socialne politike teh držav zagovarjajo, da morajo ljudje čim dlje ostati v svojem domačem okolju oziroma jim omogočiti zdravljenje in rehabilitacijo na domu.

Covid-19 in pomoč na domu

Ob razglasitvi epidemije covida-19 ,v prvem valu, smo bili vsi izvajalci pomoči na domu, ob že tako zahtevnih pogojih dela, soočeni z novimi izzivi, ki si jih nihče ni želel niti pričakoval. Preko noči smo se morali organizirati, da smo lahko varno izvedli svoje delo. Imeli smo zelo malo informacij, predvsem pa samo bili vsi zelo prestrašeni. A pomoč je morala potekati nemoteno naprej. Nekateri uporabniki (ki so imeli to možnost, da so svojci ostali doma in so zmogli skrb za onemoglega) so se izolirali, za vse ostale pa smo morali zagotoviti varne obiske. Tu nam je zelo prav prišel zdravstveni kader in hitro smo vzpostavili protokole varnega dela. Kot največjo težavo v tem obdobju smo občutili pomanjkanje dostopa do zaščitnih sredstev. Tu nam je zelo pomagala civilna zaščita in veseli smo, da smo ves čas trajanja epidemiji

zagotavljali varno delo in nismo zabeležili prenosa okužb na delovnem mestu. Ob tem so bili najbolj pomembni ukrepi:

- opolnomočenje kadra in usposabljanje za pravilno uporabo OVO,
- pridobivanje informacij in priprava ustreznih navodil za varno delo,
- dnevno spremljanje epidemiološke situacije,
- dnevno sodelovanje z uporabniki in njihovimi svojci,
- aktivno povezovanje s strokovnimi službami (zbornica zveza medicinskih sester, NIJZ),
- zelo pomemben ukrep – izvedba hitrih testiranj,
- spremljanje uradnih navodil Ministrstva za zdravje za izvajanje pomoči na domu, ki so bila dostopna šele 1. 3. 2021.

Zaključek

Delež starejših in kronično bolnih ljudi v Sloveniji narašča. Hkrati pa narašča tudi delež ljudi, ki kljub starosti in odvisnosti od pomoči drugih želijo ostati v domačem okolju. Sistemske rešitve in spremembe naj bi prinesel Zakon o dolgotrajni oskrbi, ki v svoji vsebini, med drugim, predvideva boljšo dostopnost do storitev pomoči na domu. Obstoječa struktura že dolgo ne zadošča potrebam posameznikov, odvisnih od pomoči drugih.

Storitve pomoči na domu s primerno usposobljenim kadrom v multidisciplinarni organizaciji, omogočajo izvajanje storitev, s katerimi se izognemo večjemu poslabšanju uporabnikovega šibkega zdravstvenega stanja. Obvladovanje kroničnih bolezni, storitve rehabilitacije za povrnitev funkcionalnosti in oskrbo, katere cilj je zaviranje ali zmanjševanje poslabšanja funkcionalnosti ali ohranjanja funkcionalnosti, pa jo še nadgradijo. Na kratko, omogočeno je zagotavljanje visoke kakovosti življenja, ne glede na vrsto zdravstvenih težav tudi v domačem okolju.

V prispevku je predstavljen primer organizacije, ki nudi multidisciplinarnе storitve, ki so prilagojene posamezniku. Žal je to le ena organizacija in storitve niso enakovredno ponujene vsem prebivalcem Slovenije. Zato upamo na ustrezen odziv države s hitrim sprejetjem in implementacijo težko pričakovanega Zakona o dolgotrajni oskrbi.

Literatura

1. (Ministrstvo za zdravje RS, 2021, dosegljivo na <https://www.gov.si/podrocja/zdravje/dolgotrajna-oskrba/>, 20.05.2021)
2. Milavec Kapun M., dosegljivo na http://www.impletum.zavod-irc.si/docs/Skriti_dokumenti/Starost_in_staranje-Milavec.pdf, dne 20.05.2021
3. EUROPOP2008 in Projekcije prebivalstva za Slovenijo, 2010 – 2060, dosegljivo na <https://www.stat.si/doc/pub/StarejsePrebivalstvo.pdf>, dne 20.05.2021).
4. MDDSZ, dosegljivo na: <https://www.gov.si teme/pomoc-na-domu/>, dne 20.05.2021)
5. Analiza izvajanja PND za leto 2018, dosegljivo na: https://www.irssv.si/upload2/Analiza%20izvajanja%20PND%20za%20leto%202018_29.8.2019_pop.pdf, dne 20.05.2021).